

A NÉPI VERSES LEVELEKRŐL

I.

László Gyula 1943-ban népi verses leveleket tett közzé a Kolozsváron megjelenő *Termés* című folyóirat őszi számában. Bevezetőjében a népi versek jelentőségére hívta fel a figyelmet. „Érdemes dolog lenne – írja – a népi levelezés és kéziratos leveleskönyvek minél teljesebb összegyűjtése, mert enélkül a népi magatartás-vizsgálat adattára csonka.”¹

A magyar népköltészet gyűjtői és tanulmányozói másfél évszázadon át általában a szájhagyomány útján élő és terjedő alkotásokat írták le, s ezzel biztosították megmaradásukat a nemzet egésze számára, vagy vizsgálták jellegzetességeiket, tanulmányozták törvényszerűségeiket, történeti fejlődésüket. De viszonylag kevés figyelmet fordítottak arra, hogy az írásbeliség ezidőbeni fokozatos elterjedésével egyidőben a népköltészetnek újabb sajátossága formálódott. A továbbiakban a népköltészet nem csupán szájról szájra terjedően maradt fenn, hanem a megőrzésnek biztosabb formája is kialakult – az írásbeliség.

Az 1868-as tanügyi törvény nyomán, amelynek gyökerei visszanyúlnak 1848-ra, fokozatosan egyre szélesebb körben terjedt el, és vált napi szükségletté az írás. Ennek köszönhetően már a XIX. század végén, de különösen a XX. században lányok és legények egyre többen kéziratos füzeteket vezettek, s abba, elsősorban emlékek gyűjtése és megőrzése céljából, a különböző közösségek szokása, mondhatjuk, kialakított divatja szerint is, tudásuk, kedvük, környezetük ízlése és közkedvelt hagyománya szerint eltérő népi alkotásokat írtak le. Ezen az úton is tovább terjesztették a korábbi szájhagyományt. De újjá is teremtették, amikor a leírás során kedvük, igényük, helyzetük, környezetük követelménye szerint módosítottak a korábbi szövegen.

A füzetbe a népdalok sokaságát, balladákat, egyes esetekben meséket is bejegyeztek, elsősorban azért, hogy a korábban nem hallott, de általuk kedvelt szövegeket megtanulják vagy megőrizzék. Mert nem a már ismert énekek leírását tekintették elsőrendűen fontosnak, hanem a nekik tetsző, akkor hallott szöveg rögzítését szolgálta a füzetbe írás. Bizonyos értelemben úgy is tekinthetünk ezekre a füzetekre, mint annak a tanújára, tulajdonosa mit tanult újként környezetében, bizonyos időszakban milyen énekek voltak közkedveltek, és mennyire voltak elterjedtek. De találunk a füzetekben más,

különösen városon divatos műfajokat is: emlékkerseket, nótákat, még közkedvelt zeneművek részleteit is, például a Csárdás királynőből.

Az írásbeliség terjedése és a népi énekes füzetek szerepe azonban a fentiekkel nem merült ki. Fokozatosan olyan új műfajok kialakulását, viszonylag gyors terjedését eredményezte, amelyek szorosan kötődnek az írásbeliséghez. Ennek eredménye valamely esemény, jelenség, a hírvers, különböző köszöntők, bizonyos szokások, naplószerű följegyzések, tréfák, újabban részletes önéletrajzok stb. leírása.

Az írásbeliség terjedésével alakulhatott ki a népi verses levél is, mint a népköltészet új és sajátos műfaja. E leveleknek annyira jellegzetessége a füzetekben való rögzítés, hogy egyesek kételkednek a postai elküldésében is. S valóban, a füzetekben gyakran olyan különböző típusait találjuk ezen leveleknek, amelyek arra utalnak, hogy a leírtak közül a különböző helyzeteknek megfelelően lehet válogatni, de alig van nyoma annak, hogy valóban el is küldték. Éppen ezért gyakran érdeklődtünk, hogy mi történt a leírt levelekkel. A válasz rendszerint arra vonatkozott, hogy a kedvelt leveleket füzetbe írták le, majd azokból válogattak, s pillanatnyi helyzetüknek megfelelőjére akadva, el is küldték. De nem magában postázták a verses levelet, hanem különösen az utóbbi időkben, kiegészítették „rendessel” is. Egyik részét úgy is nevezték, hogy *Levéлкеzdő*. Gyakran még füzetbe írva is feltüntették ezen megkülönböztetést. Egy másik csoportot *Levélzárónak* neveztek.

A levél mint írás többet is jelentett a küldő és fogadó életében, mint egyszerűen üzenet küldése. Jelentette a fiataloknak a kapcsolatteremtés lehetőségét, az érzelmek olyan közlési módját, amelyre a mindennapi beszédben nem kerülhetett sor. Még inkább megkönnyítette a vágyott közlést a vers, hisz az készen megfogalmazott vallomás lehetett. Így jelenthette az ismerkedést, szerelmek kezdetét, a már kialakult kapcsolatok erősítését, az egymásra találás és a hűség örömet, de jelenthette a búcsúzást, végleges szakítást, kételkedést is. A szülők is levelek útján kaphattak hírt katonafiukról vagy távolban lévő leányukról.

De a levél küldése túlnőtt a pusztá személyi kapcsolatokon. A címzett mellett tudomást szerzett róla a szülő, rokon, ismerős, szomszéd, fokozatosan az egész közösség vagy annak egyik része. Egyben a kapcsolat a szerelem nyilvánosság előtti híradását is jelenthette. Eljutott egészen a megbecsülésig, tiszteletadásig, közös örömig vagy megvetésig, hisz egy bizonyos ideig levelet kapni a ritkaságok közé tartozott: meglepetést, rendkívüli hírt vagy pedig fájdalmat, elmarasztalást is jelenthetett a közösség előtt. 1785-ben azt is leírták, hogy „*nagy kincs Erdélyben a levél!*”²

László Gyula a közölt népi verses levelek alapján azt is megállapította, hogy bennük megtalálhatóak hitvilágunk legrégebbi elemei; a „valóságfelettség”, „mágikusság”, a „rontó varázslat egyenes utódai” azok a részek, amelyek a nagy fájdalom közlését átokba sűrítik.

Az egyik székelyszáldobosi levél átok része így hangzik:

*A menyí fű nő a mezők határán
anyi rosz szerencse rajtad Meg forduljon.
Két szívséget megcsaltál engemet
a hollok váják ki mind a két szemedet.
(...)*

*A boldogságnak napja soha meg ne süsön
a helyet az ördög rab láncot kötözzön
Hurczoljon kívánom a pokol kapujáig
Hogy huljanak értem Kesergő könyeid.³*

László Gyula kitér arra is, hogy e levelek hangulata, kifejezőmódja emlékeket őriz a virágénekek korából is.⁴

II.

Egy ideig az írásbeliség útján kialakítható kapcsolatteremtés úgy formálódott, hogy küldője sem, címzettje sem tudott írni, de megíratta írástudóval, aki pedig kapta, olvasni tudóhoz vitte. Ez azonban csupán a csíráját jelentette a népi levél születésének.

Már a XVI. századtól maradtak fenn olyan írások, amelyekből kiderül, hogy a fentebb említettek szerint a küldő mással íratva a személyes kapcsolatú levelet. Kolozsvár városának tövénykezési jegyzőkönyvébe írták 1570-ben: „*Aztis vallya hogy Eowele Iratot az trombitas... az azzonnak de neky az ezebe Nem Jwt Mindenestwl Myt Iratot.*”⁵

A már említett ablakbatevéssel kapcsolatos szólás jelentését O. Nagy Gábor vizsgálta a *Nem teszi ki az ablakba* címmel. Az a megállapítása, hogy akkor alakulhatott ki ezen állandó szöveg, amikor még külön figyelmet érdemelt az írni-olvasni tudó ember. A levelet azért tették az ablakba, hogy örömeiket megosszák másokkal is. De érkezhettek olyan levelek is, amelyek nem örömet jelenthettek, s azt már nem tették ki az ablakba.⁶ Érdekes módon a szólás csak a tagadó formáját őrzi az eseménynek. Kolozs megyében írták: „*az őtsem sem tézsi ablakába nékie irt Levelemet*”.⁷ Héderfájáról, a volt Kis-Küküllő, ma Maros megyéből való az a levél, amelyet 1772-ben írtak le: „*Apjanak írtam egy levelet ugj gondolom hogj nem teszi az ablakba*”.⁸

III.

A levelezés akkor tudott igazán elterjedni, életünk részévé válni, az üzetenküldést megkönnyíteni és általánossá alakítani, amikor fokozatosan elterjedt, majd egyre szélesebb körben ismertté vált az írás-olvasás. De addig az emberiség, a magyarság is, évszázadokig várt, s csak a XIX. század végén, majd a XX. század elején valósulhatott meg. Az iskolák működéséről a Székelyföldön a legrégebb följegyzéseket Háromszéken írták le. Hidvégen és Előpatakon már 1429-ben tanítókról olvashatunk. Szentkatolnán 1499-ben

szintén iskolamester tanított. 1536-ban Altorja, 1540-ben Bodok és Kézdiszentlélek tanítójáról írnak. 1578-ban Kovásznán, a század utolsó évtizedeiben még Bölönben, Gidófalván, Zabolán, Kézdivásárhelyen, Illyefalván, Rétyen, Márkosfalván, Kézdialbisban, Dálnokon, Sepsiszentkirályon iskolában tanították a gyermekeket az írás-olvasásra.⁹

Ezen időben Csíksban is több községben alapítottak iskolát. Följegyzések az 1500-as évekből ismeretesek Csíkszentdomokosról, Csíkszenmártonról, Kozmásról, Nagykászonból, sőt korábbanról Gyergyóalfaluból.¹⁰

A XIX. század második felében, a hatvanas években Schvarcz Gyula statisztikai közlemények felhasználásával közli, hogy Magyarországon mintegy öt-hatezer községben nincs iskola, és a tanköteles gyermekek csupán 48%-a jár órákra. Még meglepőbb adat, hogy a besorozott katonáknak csak 22%-a tudott írni-olvasni.¹¹

Az emigrációban élő Kossuth Lajost bizonyára Schvarcz Gyula tájékoztatta a magyarországi művelődési állapotokról, hisz a Turinban élő kormányzó 1868. március 3-án azt írta: „A kép, melyet Önnek oly ritka szakképzettséggel nyújtanak... valóban irtózatos. Tizenhétezer község közül ötezer faluban semmi iskola... a tanköteles fiúgyermekek ötvenkét százaléka, több mint fele nem jár iskolába. A hazai menyasszonyok sorában, kik a nemzedékek legelső, legmaradandóbb hatású nevelőivé vannak a Gondviselés által rendelve, száz közül 85 nem tudja nevét leírni! Száz ujoncz közt 78, Erdélyben már épen 91 nem tud írni! És mindez közel ezredéves államlét után, a kereszténység XIX. századában, midőn amott a jeges éjszakon, Norvégiában, hol mezei nép nem falvakban, hanem elszórt házakban lakik, s a földnépe gyermekeinek mérföldekről kell egyes gyűlpontokra vándorolniuk... alig van az egész országban egyetlen egy ember, a ki írni, olvasni ne tudna.”¹² Márpedig a nemzet életét és jövőjét az oktatásra való figyelemben és felkarolásban látja, s hangsúlyozza, hogy a közoktatás „hazánkra nézve valóságos életkérdés”. Azt is világosan közli, hogy csak tanulással jutunk el a művelt nemzetek közé: „Miként remélhessük, hogy hely legyen nemzetünk számára feltartva az európai államszaladok kerek asztalánál, ha az európai kultúra tényezői közt meg nem jelenünk... nem lesz az ismeretek tág körében egyetlen szak sem, melynek csak egy lépéssel is előbbre vitelét az emberiség a magyar értelmiségnek köszönhetné.”¹³

Az 1891-i népszámlálás eredménye szerint Csíksban a 114 110 lakosból 55 800, kevés híján fele a lakosoknak még nem tudott írni-olvasni.¹⁴

Némi vigasztalást jelent, önmagunk ostorozásának túlzását bizonyos mértékig enyhíthetjük, ha saját állapotunkat egy-két más európai országgal, a norvégokon kívül, még összehasonlíthatjuk. Franciaországban 1863-ban a növendékek 48%-a járt iskolába, akárcsak nálunk. 1862-ben 100 vőlegény közül 28, 100 menyasszony közül 43 volt frástudatlan; a belga katonák egyharmada majdnem teljesen tanulatlan, szám szerint 31%, Franciaországban 1861-ben 30%.¹⁵

Egy-két várost is számba vehetünk. 1870-ben a magyarországi városokban a lakosok 55,1%-a, Erdélyben 41,3%-a, de Kézdivásárhelyen 60%-a, Sepsiszentgyörgyön 50%-a volt írástudó. 1900-ban a lakosok 70%-a eljutott az írni-olvasni tudók fokára, Kézdivásárhelyen egyenesen 11% írástudatlant tartottak nyilván.¹⁶

Csíkdánfalván 1880-ban a lakosok száma 2266. Ebből ír-olvas 295, 1910-re, 30 év után 2700 lakosa van, és 1464-en tudnak írni-olvasni.¹⁷ A későbbiekben is, néhány esetben mindmáig, mindegyre gondot jelentett a megfelelő életkorú gyermekek iskolába nem járása. De a XX. században mindezek mellett azt is megpróbálták a román hatóságok, hogy a magyar gyermekek óvodában és iskolában ne tanulhassanak anyanyelvükön.

IV.

Az írásos népköltészetben a verses leveleknek, mint sajátos műfajnak kialakulását az élet teremtette meg. A fiatalokat hosszú időre messze földre vitték katonának, a lányok, különösen a Székelyföldről a szülőföldről távolra indultak, hogy szolgálóknak álljanak. Elég nagy számmal szolgáltak legények is. Mind a katonaság, mint a szolgáló- és szolgaság távollétet jelentett a családtól, ismerősöktől. Ilyenkor az eltávozottak keresték az alkalmat, hogy üzenjenek, később részletesebb közlendőt is írjanak. De várták hazulról is a híreket.

A határőrség megalakulása után még többnyire itthoni feladatokat végeztek az újonnan alakított századokkal,¹⁸ de gyakran külföldre is elvitték őket, sőt az engedetleneket kegyetlen eljárással vagy még halállal is büntették. A zágoni református tiszteletes följegyezte azoknak a nevét, akik 1789 és 1809 között különböző csatatereken veszítették életüket: először a török elleni harcokban, majd a franciák elleni csatákban. Egyetlen háromszéki községből, Zágomból ezen rövid időszakban, három csatában 61-en haltak meg.¹⁹

Külföldre vagy szülőföldjüktől messze vitték az itteni legényeket katonának a XIX. század elején és közepén is.

A romániai magyar fiúkat 1945 után is lehetőleg minél távolabb vitték otthonuktól katonának, s megalázták a román nyelv nem kellő ismerete miatt. Még csak szóba sem jöhetett, hogy anyanyelven sokkal eredményesebb kiképzést lehetett volna biztosítani részükre. De a második világháború után az ún. kulák fiúkat és politikai indokkal besorozottakat új típusú katonai kiképzésben részesítették: akárcsak a fasizmus idején a zsidókat, munkaszolgálatra vitték. Ez a megbélyegzett sors jutott azoknak is, akik az 1956-os események vagy későbbi, a hatalomnak nem tetsző tettek miatt kerültek a kirekesztettek közé.

A távollét üzenetközlésre és levélírássra készítette a katonákat is, az otthon maradottakat is.

V.

A katonáskodás mellett a Székelyföldről nagy számban távoztak el más vidékre, külföldre is, különösen Moldvába és Havasalföldre, Bukarestbe és más városokba iparosok, napszámosok, cselédek, szolgák, szolgálók. A vándorlás előidézői a kevés és viszonylag gyengén termő föld, a családtagok nagy száma, éhség, szárazság, gyakran társadalmi és politikai okok, a több jövedelmet ígérő munkalehetőség. Emlékeztetek a fejedelmi intézkedések a XVI. században, majd a székely felkelés 1562-ben, a XVIII. századi többszöri szárazság vagy sok eső miatti rossz termés, a mádэфalvi erőszakos támadás az ellenállókra 1764 januárjában. És folytatódott tovább a XIX. században, nem szünetelt a XX. században sem. Csíkban még az 1930-as években is a lakosság 29%-a „mezőgazdaságon kívüli jövedelemre utalt”. Venczel József írta 1938-ban, hogy a népesség Csíkban „30%-al emelkedett, s a viszonylagos túlnépesedés következményeképp negyedszáz ezer lélek elhagyta a megye területét.”²⁰

A szolgák, különösképpen a szolgálók kevesen maradtak saját falujukban, közeli-távoli városokban szegődtek el. Ráduly János írta, hogy a kibédi szolgák eljutottak a Nyárád, a Maros mentére, sőt Brassóba, Szebenbe és e városok környékére.²¹ A lányok Csíkszeredába, Gyergyószentmiklóásra, Sepsiszentgyörgyre, Kézdivásárhelyre vagy nagyobb városokba, Marosvásárhelyre, Kolozsvárra, Brassóba többen elszegődtek. Brassóban szolgáló uzoni lányokról írt Jókai Mór is egyik elbeszélésében, amely az 1692-es eseményről szól.²²

De a székely lányok eljutottak Budapestre, Bukarestbe is. Benedek Elek megalázott sorsuk miatt emelt szót. Barabás Miklós, amikor 1831 és 1833 között Bukarestben tartózkodott, székely cselédekkel találkozott. „Az egész Raimondi család igen művelt volt – írta önéletrajzában –, a kisasszonyok, sőt anyjuk is az oláh és a modern görög nyelven kívül... jól tudtak franciául, olaszul, sőt magyarul is elég jól beszéltek, mely utóbbit a magyar cselédektől és dajkáktól tanulták el. (Sok székely cseléd volt Bukarestben, mert jól fizették őket, s jobb hasznukat vették mint a cigány vagy oláh paraszt cselédeknek; így aztán sok bojár és katona tudott többé kevésbé magyarul.)”²³

Orbán Balázs is arról írt, hogy „Csík férfi népességének fele karavánokban” érkezik a szomszédos megyékbe mezőgazdasági munkát keresni, de ők többségben visszatérnek. Nagyobb veszélyt jelent, amikor keletre távoznak a megélhetési lehetőség megtalálásáért. Innen már kevesen térnek vissza. A lányok szolgálónak állása „szépségeink legszebb gyöngyeinek” letépését jelenti.²⁴ Pontosabban megjelölve, a felcsúki falvakból 1869-től az 1930-as évekig öt községből, Szentdomokos, Szenttamás, Jenőfalva, Karcfalva, Dánfalva lakói közül mintegy 6000-en vándoroltak el.²⁵ Ha csak Dánfalva természetes szaporulatát vesszük figyelembe, megállapítható, hogy 1800 és 1935 között 11 763 gyermek született. Az elhalálozottak száma 7 662. A kü-

lönbség: + 4 101.²⁶ Ez egyben azt is jelenti, hogy itt egyetlen községben, 2 000 – 3 000 lakosúban évente 87 gyermek született – az átlagot számítva.

Ráduly János hosszabb időszakot átfogva vette számba a kibédi szolgálat. Azt írta 1987-ben: „a negyven éven felüli ma élő 460 kibédi férfi közül 203 (44,13%) kóstolta meg egykor a szolgálat keserű kenyerét.”²⁷ Az 1912-ben született kovásznai Kádár Imre közölte: „Dalnokban 400–450 cseléd volt. Barátkoztunk rendszeren, együtt sétáltunk... Egyik a mást segítettük hol pénzzel, hogy evvel-avval.”²⁸

A felcsíki falvakban érdekes szokás alakult ki. A Sepsiszentgyörgyön megjelenő *Székely Nemzet*ben közölték 1886-ban: „A csíki asszonyok vándorlása ma kezdődött meg. Az esős idő nem tartotta vissza a jó asszonyokat, hogy ősi szokás szerint Brassóban szolgáló lányukat meg ne látogassák.”²⁹ Az ilyen látogatásokról szinte minden évben közöltek egy-egy tájékoztatást. Egyik későbbi írásban kitérnek a szolgasorsot választó csíki leányok nagy számára: „Százra menő szekér szállította tegnap (május 15-én) Brassóba a csíki asszonyokat. Lányaik ott szolgálnak a Barczaság híres városában, a hol alig van módosabb család székely szolgáló lány nélkül. Ilyenkor, pünkösd előtt, évről évre következetesen elmennek az anyák leánylátogatóba Brassóba. Nyolcan-tizen ülnek sorjában a gyékényes szekereken,... megmaradt a régi szokás... az asszonyok, kiknek nagyrészt ifjúkori emlékek is kötik Brassóhoz, hiszen ott töltötték ők is valamikor egy pár esztendőt szolgálatban, el ne látogassanak Brassóba.”³⁰

Kelet-Európa nevezetesebb helyein mindenütt találni székely szolgálókat, de még sokkal további helyeken is. Megtörtént, hogy Brassóban ismeretlen közvetítők ottani hivatal segítségével lépre csaltak szolgálatot kereső lányokat, és a Tömösi vámon titkos úton juttatták át, erőszakkal is, Romániába s onnan tovább a 10–13 éves lányokat.³¹

A csíkdánfalvi Tankó Anna füzetében található verses levélben ezt olvashatjuk a szolgálók egyik részének sorsáról:

*Bimbó voltam, amikor születtem,
Rózsa lettem, mikor elszegődtem,
Rózsa voltam a babám karjába,
Elhervadtam Brassó városába.*

A távolba került lányok, legények levelek útján is tartották a kapcsolatokat egymással, leveleik között gyakran voltak versesek is. Küldésüket megkönnyítette a postaforgalom fokozatos kiépülése és költségeinek csökkenése. 1750-ben már Bécsből Nagyszébenbe postakocsik közlekedtek, Moldva felől pedig az Ojtozi szoroson érkezett Brassó felé az úgynevezett „török posta”.³² De ekkor, sőt később is Pesttől Sepsiszentgyörgyig 8 napig tartott a postaszállítmány útja. Háromszékre 1896-ban 479 700 levél és 176 592 le-

velezőlap érkezett.³³ S ezen nagy számú levél között bizonyára voltak versesek is.

VI.

A katonának vitt, vagy szolgálónak állott fiatalok valamely emléket akartak megőrizni életük ezen szakaszáról. Ezért társaiknál látott, és akkor árusított füzetet vásároltak, s abba írták be barátaikkal a köszöntő szavakat, kedvelt énekeket vagy más alkotásokat. Legtöbbet azonban a füzet tulajdonosa írt le. Azt másolta, amit barátaí, ismerősei füzetében talált, s amelyet maga is kedvelt.³⁴

Katona Imre sok énekesfüzet vizsgálata után összegezte tapasztalatait. Ezek szerint ezen füzetekben találhatóak magyar nóták, hazafias versek, katonadalok, ismert népdalok, találós kérdések, verses levelek, saját alkotások is, sőt kuplék, új divatú énekek, de időjárási, vásárlási és más bejegyzések.

Ujvári Zoltán külön tanulmányában foglalkozik a kéziratos verseskönyvekkel. Megállapítja, hogy a kéziratos könyvekben lappangó versek, énekek vizsgálata népköltészeti kutatásunk újabb területe, amelynek során megfigyelhető, hogy ezt a költészetet egy bizonyos irányból milyen hatások érték.³⁵ Ugyanő Tasnádi Lajos kéziratos könyvét vizsgálva megállapítja, hogy változatos anyagából megismerhetjük, egyetlen füzetbe milyen alkotásokat írnak be az emlékkersektől a verses levelekig.³⁶

Néhány füzetben azt is megfogalmazták, milyen céllal vásároltak irkát, amelybe énekeket, emlékkerseket, leveleket stb. írtak le. Egyik énekes füzetet így vezették be:

*Világi
Dallos Gyűjtemény
Második könyv
Melly 93 különböző Dallokat foglal
magában
vagyis
Annyi féle virágotskákbul három ágban
összve font Koszorutska
melyet
összve fonogatott
Egerben 1827-ik Esztendőben.*³⁷

Kézdivásárhelyen vagy valamelyik környéki helységben írták 1869-ben: „Lukács Károlyé ez Az Könyv 1869-ben vettem”. A belső lapra írta: „Mindenféléről én ezen kis könyvet csak a zért vetem meg hogy a mig szol gálok a tsászá riak nául minden féle uj ságoi belé ir hasak hogy mikor hazamegyek a

kor legyen mit meg mutassak a szüleim nek és test véreim nek legalább ezt emlékül haza viszem az hazám ba erdély or szág ba ha az isten éltet és megsegél.” A XX. század közepén az első lapon található a következő bevezető: „Bara F. András Galac 1957. I. 20. Caiet pentru amintire [Emlékverses füzet].” A következő lapokon olvasható: „Ennek a füzetnek az a célja hogy csak emlék vers legyen bele írva. Ezt a füzetet Én birom és a nevemet Rátrom U[nitatea] M[ilitară] [Katonai Egység] No. 03361 Galați.” Ebben a füzetben az emlékkersek és nóták mellett külön fejezetben 11 verses levél is található.

VII.

Az általunk eddig ismert leveleket a következőképpen csoportosítottuk:

I. Nyomtatásban megjelent verses levelek	73
II. Kézírtos verses levelek	260
III. Arcképhez nyomtatott verses levelek	3
IV. Arcképhez kézírásos verses levelek	2
V. Tréfás nyomtatott verses levelek	1
VI. Tréfás kézírásos verses levelek	3
	342

A levelek egyik részének könnyen meg lehetett állapítani a leírása helyét: vagy már a füzet fedőlapján feltüntették tulajdonosának nevét és a születés, esetleg a lejegyzés helyét, vagy egy-egy lapon közölték, ki, hol és mikor írta. Adatot találunk arra is, hogy két különböző helyről favágáson lévőek írtak le verses levelet. A csíkdánfalvi Kovács Albert füzetében írták: „*Diktálta Tamás Mihály Kisilván Farkaslaki 1938, július 17-én;*” későbbi lapon: „*Kis Ilvai fenyves erdőben 1938*”.

Csupán néhány példát sorolunk fel a nyomtatásban megjelent levelek helymegjelöléséről: Dalmácia, Hercegovina, Bilek, Bosznia, Galfícia stb.

A kézíratos füzetekben: Bosznia, Bécs, Budapest, Bukarest, Kolozsvár, Brassó.

Évek szerint a következő csoportosítást végezhetjük el: egyet 1744-ben írtak le.³⁸ A következő században a legrégebbi általunk ismert lejegyzés 1852. évi keltezésű. 1900-ig a nyomtatásban megjelentek közül 11-nek gyűjtöttük össze adatait. 1900 és 1950 között a nyomtatásban közöltek száma 48, a kézíratosoké 138. Majd a nyomtatottak közül 3 megjelenési ideje 1963, 1970, 1971. A kézíratosak közül 1951 és 1970 között 111-et gyűjtöttünk össze. Összesen 333.

Ezen összesítéshez kell kapcsolnunk az arcképhez írottakat. A verses levelek ezen külön fajtájához 1900 előttről egy nyomtatottat, egy kézíratosat vettünk számba, majd a nyomtatottak közül kettőt 1950-ig, egy kézíratosat pedig 1960-ban írtak le.

Külön csoportba soroltuk a tréfás leveleket is. Ezek közül egy nyomtatott és két kéziratot 1900–1950 között írtak le, 1965-ben szintén egy kéziratot. Összesítve 342.

Ezen adatokból bizonyos eseményeket is kiolvashatunk. Például azt, hogy a múlt században hova vitték a székely fiúkat katonának, hasonlóképpen napjainkban, vagy a leányok többnyire hol szolgáltak. A levelek többsége csíki és háromszéki. Azért, mert e két megyében gyűjtöttünk mintegy 45 éven át. Bizonyára gyorsan szaporodhat más megyék helységének száma is, ha ott is alaposabban kezdenek gyűjteni.

VIII.

Úgy tűnik, éppen az írásbeliség folytán, hogy a verses levelek kevésbé variálódnak, mint a népköltészet szóbeliség útján terjedő többi műfajai, hisz a többnyire másolt szövegek egyik füzetből a másikba többnyire változatlanul kerülnek át.

A felsorolt eléggé nagyszámú verses levelek azonban arról győztek meg, hogy a másolók is újraalkotják a szöveget írás közben. Egyetlen esetben sem találunk teljesen azonos szövegű leveleket a 342 között. Egyes esetekben világosan kimutatható a közös forrás, de nem az azonos szöveg. Előfordult, hogy értelmetlen sorok is kerültek egy-egy levélbe, ami annak tulajdonítható, hogy a másoló nem tudta kiolvasni az eredeti írást. Máskor szó szerkezeteket, egész verssorokat mássá alakítottak. Néha bizonyos részek maradtak ki, vagy újabb részekkel bővült egy-egy levél. Gyakran előfordult a személyi viszony változtatása, mert csak úgy felelt meg a másoló helyzetének.

Megállapíthatjuk, hogy a verses levelek írói, másolói bizonyos érzelmekről, gondolatokról gazdag kifejezési formában a változatok egész sorát alkotják meg.

A 342 levél összesen 6306 verssort tartalmaz, amely levelenként 18,43-at jelent. A nyomtatott levelek között a legterjedelmesebb 56 tizenkét szótagos verssorból áll, a kéziratok között 92, 78, 76 sorosakat találunk. A legrövidebb 2–4 soros.

Az említett 342 levélben 1050 olyan sort találunk, amelyekben valamilyen formában előfordul a levélírás, néha hiányos mondatban. Pl: *Indítom levelem egy szép rózsaszálnak* vagy: *Indulj meg levelem, szomorú utadon*, vagy: *Ebben a pár sorban elküldöm lelkemet*. Az 1050 verssorban ilyenszerű verssorok csupán 70 esetben fordulnak elő azonosan, a levél többi része azonban eltérő.

A verses levelek néhány sajátosságának a bemutatása mellett az volt a célunk, bizonyítsuk, hogy másolásuk során nem merevednek meg a szövegek, hanem változatok sokasága tanúsítja a népi alkotási készséget ilyen helyzetekben is.

A 342 levélben lévő 6306 verssorból 1050 levéllel kapcsolatos sor található, néha egyben többször is. Bizonyos szempontok érvényesítésével csoportosítottuk a motívum előfordulásait, ebből mutatunk be néhányat. Az első részben a levél adatait soroljuk fel: I. Nyomtatásban megjelentek; II. Kézíratos stb. (A VII. fejezetben felsoroltak szerint). 1906 – a füzetben, könyvben stb. található keltezés; 13 – a levél száma.

Bocsátom neked

- II. 1906/13 gyenge szellő szárnyon bocsátom neked (levelem)
- II. 1887/9 ezel bocsátom szerelmes levelem
- I. 1876/9 Ezzel elbocsátom levelem útjára
- II. 1950/42 Most elbocsátom levelem útjára.
- II. 1876/13 És most elbocsátom hozzád leveletem
- II. 1936/76 Ezen soraimból kit tehozzád bocsátok
- II. 1952/154 levelem te néked szivemből bocsátom
- II. 1960/227 Ezen pár soraimat te hozzád bocsájtom
- II. 150/134 Ezzel levelem bocsátom
- II. 1959/223 Ezen levelem tehozzád bocsátom
- II. 1970/258 Ezzel levelem tehozzád bocsájtom
- II. 1957/205 Utolsó levelem te hozzád bocsájtom
- II. 1967/254 Ezt a levelet hozzád bocsájtom

Küldöm leveleimet

- I. 1878/19 Kűdöm levelemöt, hogy menyenyön képömbe
- II. 1887/9 Kűdöm levelemet szép magyar hazámba
- I. 1944/71 Kűdöm levelemet szép magyar Erdély országa
- I. 1906/38 Idegen országból küldöm leveletem
- II. 1940/92 Kűdöm levelem mennyen el kezvedbe
- II. 1936/62 Kűdöm hozzád ezen levelem
- I. 1910–14/50 Kűdöm leveletem s igaz szereletem
- II. 1911/31 Kűdöm leveletem hogy vigan olvasd belöle
- I. 1914–18/62 Kűdöm leveletem Nyugatról keletre
- I. 1901/22 Kűdöm leveletem / Ezen gyöngyvirágnak
- II. 1950/140 Kűdöm leveletem egy szép virágszálnak
- II. 1950/135 Melyet most hozzád küldök kis virágom
- I. 1910–14/48 Kűdöm a levelem tenéked, angyalom
- II. 1936/69 Kűdöm teneked, akít szeretek
- II. 1953/197 Te neked küldöm most ezen levelet
- I. 1910–14/57 Tehozzád küldöm el szomorú levelem
- II. 1944/121 Kűd legalább egy levelet
- II. 1959/224 Neked küldöm levelem, amiböl megtudod
- I. 1910–14/49 Most tehozzád e pár sor irásom
- II. 1929/67 Kűdöm a levelem egy fehér galambtól
- II. 1940/88 Levelem küldöm a sűrű felhötöl

- II. 1950/146 Feltettem levelem szellők szárnyára
 II. 1952/153 Elküldöm levelem sebes szél utyára
 I. 1906/39 Elküldöm levelem szomorú útjára
 I. 1914–18/62 Egy fecske madártól küldöm levelem
 II. 1953/169 Egy fecske madártól küldöm levelem
 II. 1953/184 Egy fecske madártól küldöm levelem
 II. 1957/199 Egy fecske madártól küldöm e levelet
 II. 1957/199 Kedves feleségem küldöm e levelet
 I. 1910–14/54 Köszönettel küldöm ezen leveletem
 II. 1950/124 Galamb szárnyán küldöm e levelet
 II. 1960/229 Kis leveletem küldöm édesem tenéked
 II. 1967/249 Azután elküldöm az én kedvesemmel
 II. 1959/220 Szereletem küldöm neked levelemben
 II. 1944/ 71 Ebben a pár sorban elküldöm lelkemet
 II. 1906/13 Azért küldöm ezen bús leveletem
 II. 1960/232 Ezen pár soraimmal elküldöm leveletem
 II. 1953/164 Hozzád küldöm ezen számárú levelem
 II. 1911/26 Ha ezzel a kis levéllel / A szívemet küldeném el
 II. 1959/20 Ha szívemet küldhetném el / Most ezzel a kis levéllel
 II. 1959/225 Szívemből irom és küldöm neked
 II. 1917/42 Neked küldöm babám kis arany darázstól
 II. 1884/7 Mert nagyon várom hozám küldött levelüket
 II. 1938/75 Hogy ily későn küld levelet
 II. 1938/84 Aki neked küldi e szerény sorokat
 II. 1888/84 Hü maracze hozám kűcze Levelet
 I. 1906/33 Menj, édes levelem, siess kebelemből
 I. 1910–14/61 Kezemhez hoztam kedves leveledet
 II. 1950/134 Vele együtt küldök neked / Egy igaz szívet (levéllel)
 II. 1965/243 Tehozzád kedvesem aztat elküldeni (levelem)
 I. 1907/40 Neked levelet küldeni
 II. 1884/7 Leveletem küldöm de én itt maradok
 II. 1952/153 Leveletem küldöm magam itt maradok
 II. 1952/153 A levelem küldöm én még itt maradok
 I. 1901/22 Ez egy pár sorba / Elküldöm lelkemet
 I. 1944/71 Ebben a pár sorban elküldöm lelkemet
- Pecsétes levél**
- II. 1942/107 Le is pecsételtem
 II. 1950/139 Sóhajom a levél, könnyem a pecsétje

Szálljon, repüljön levelem

- II. 1936/52 E kis levélke hozzád szálljon
 II. 1936/61 Szálljon ez a levél hozzád
 II. 1957/200 Repülj ki levelem Szentlélek falvából stb. stb.

JEGYZETEK

1. László Gyula 1943, 89.
2. Szabó T. Attila VII. 1995, 1111.
3. László Gyula 1943, 93–93.
4. László Gyula 1943, 89.
5. Szabó T. Attila V. 1993, 762.
6. O. Nagy Gábor 1979, 35.
7. Szabó T. Attila I. 1975, 56.
8. Szabó T. Attila I. 1975, 56.
9. Dankanics Ádám 1970, 1973.
10. Fritz László dr. 1931, 593.
11. Pukászky Béla – Németh András 1994, 469–470.
12. Kossuth Lajos 1868, 194.
13. Kossuth Lajos 1864, 194.
14. Magyar Statisztikai... 1893. 34; 146–147; 152–158–164; V. rész 1916. 18; 168.
15. Barsi József 1867. VII, 316; 365–366; 369.
16. Pál Judit 1997, 10. (Kézirat)
17. Közölte Bálint Gyula.
18. Egyed Ákos 1979, 14–15.
19. Albert Ernő 1996, 24–25
20. Venczel József 1980, 46.
21. Ráduly János 1987, 16.
22. Jókai Mór I. 1955, 582–617.
23. Barabás Miklós é.n., 214.
24. Orbán Balázs III. 1869, 5.
25. Venczel József 1980, 116.
26. Venczel József 1980, 77.
27. Ráduly János 1987, 11.
28. Gazda József 1980, 14.
29. Székely Nemzet 1886, 91. sz.
30. Székely Nemzet 1891, 76. sz.
31. Székely Nemzet 1887, 7. sz.
32. Potsa József 1899, 304.
33. Potsa József 1899, 305–307.
34. Katona Imre 1977, 552.
35. Ujváry Zoltán 1960b.
36. Ujváry Zoltán 1960a.
37. Pesovár Ferenc 1957, 294.
38. Pogány Péter 1978, 130.

IRODALOM

ALBERT Ernő

1994 Ballada Dancsuj Dávidról (Kézirat)

1996 Erdélyi Művelődési törekvések és a zágoni földműves zenekar. Erdélyi Tükör. VIII. 1–2. sz. 22–30.

BARSI József

1867 Az általános tankötelezettség törvényhozási szempontból. Budapesti Szemle. VII. 339–381.

CZUCZOR Gergely – FOGARASSI János

1862 A Magyar Nyelv Szótára. Pest

DANKANICS Ádám

1970 Az oktatásügy kezdeteiről Székelyföldön. Korunk. XXIX. 11. sz. 1733–1736.

EGYED Ákos

1979 Háromszék 1848–1849. Buk.

FRITZ László

1931 Statisztikai közlemények. Magyar Kisebbség. X. 15–16. sz. aug. 1. 593.

JÓKAI Mór

1955 Háromszéki lányok. Válogatott elbeszélések I. Bp.

KATONA Imre

1977 daloskönyv címszó. In.: Magyar Néprajzi Lexikon I. Bp.

KATONA Imre–Küllős Imola

1982 verses levél címszó. In.: Magyar Néprajzi Lexikon V. Bp.

KOSSUTH János

1868 Kossuth Lajos levele a közoktatásügyi reform kérdésében. A Nép Zászlója 17. sz. ápr. 25. 194–196.

LÁSZLÓ Gyula

1943 Verses népi szerelmeslevelek. Termés. Ősz. 89–93.

O. NAGY Gábor

1979 Mi fán terem? (Harmadik kiadás). Bp.

ŐSZ János

1901 Verses levelek, névnapi köszöntők. Erdély népei. IV. 1901.

PÁL Judit

1996 Írástudás a Székelyföldön a XVIII. században. In.: Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésnapjára. Kv.

1997 A székelyföldi városok a dualizmus korában. (Kézirat)

PESORVÁR Ferenc

1957 Kézirat Daloskönyv 1927-ből. Néprajzi Közlemények. II. 3–4. sz. 294–308.

POGÁNY Péter

1978 A magyar ponyva tüköre. Bp.

POTSA József (szerk.)

1899 Háromszék vármegye... Sepsiszentgyörgy

PUNKÁNSZKY Béla

1994 Neveléstörténet. Bp.

RÁDULY János

1987 Mikor a szolgának telik esztendeje. Buk.

1887 Leánykereskedés a keleti tartományok felé. Székely Nemzet. V. 7. sz. jan. 13.

SEBESTYÉN Gyula

1892 A népi verses levél. Pesti Napló 1892. évi karácsonyi melléklete.

1906 Dunántúli gyűjtés. Magyar Néprajzi Közlemények. VIII. Bp.

SZABÓ T. Attila

1975–1996 Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. I–VIII. Bp.–Buk.

1889 Székely lányok Romániában. Székely Nemzet. VII. 132. sz. aug. 27.

UJVÁRI Zoltán

1960a Tasnádi Lajos botpaládi kéziratos könyve. Különlenyomat a Jósa András Múzeum Évkönyvéből. III. 155–175.

1960b. Népi kéziratos verseskönyveink. Műveltség és Hagyomány. 111–146.

VERSES LEVELEK

1.

*Gyászba elborulván
Szomorodott szívem
Nem lel vigasztalást
Szegény árva fejem
Nintsen már semíhez
Semi reménységem
Mert nehezen esik
Tölled elmenésem.
Életem énnékem
Lesz már szomorodott
Mindenapi létem
Tsupán sanyarúság
Keserves jaj szokra
Fordul a vidámság
Örömrre sem hozhat
Más semi mulatozást
Hullnak szüntelen
Szemeim könnyei
Azoknak ortzámon*

Foljnak patakjai.
Semit nem is szűnnek
Szivem zokogási
Mig hozzád nem jutnak
Annak óhajtási
Szerelmes Violám
Jutok én eszedbe
Mert nem régtől fogva
Jártasz szerelmedbe
Nem gyakorta ültünk
Egymásnak ölibe
Éldegéltünk ketten
Szép gyönyörűségbe
Mely nehéz a testnek
Lélektől megválni
Szép meleg napfénynek
Homályba borulni
Vagy annak sugárit
Hirtelen rejteni
Oly nehéz szivemnek
Szivedet elhagyni
Jaj már mikor látnak
Édessem szemeim
Hol ölelik gyenge
Nyakadat karjaim
Mikor tsokolgatják
Szép ortzád ajkaim
Vagy mikor viradnak
Reám vig napjaim
Már hamar közelget
Az elmenő ora
Melyben készülgetni
Kelletik az utra
De kérlek ne essék
Szived fájdalmára
Megkereslek szivem
Hid el nemsokára
Az Istenre bizlak
Im már édes szivem
Mebotsás én nékem
Lelkem drága kintsem
Ne tarts vétkeimér
Haragot ellenem

*Áldjon meg az Isten
Azt ohajtja szívem.*

*1866-ba
Több helyen beírva
Hajdu János
Egyik későbbi íráson
Csíkszentgyörgy is található*

2.

Szülőkhöz levél

*szeretet szüleim minden jót kívánok
éltem sorsa felől most egy pár sort írok
egészségem jóvan hálát az istennek
a meljhez hasonlóan kívánok kegyeknek
szívemből köszönöm minden jót kívánok
öröm kerekéken forgo boldogságot
a bubánat köztök messzire távozon
hogy köztök levelem örömet találjon
tisztelem s ölelem apámat s anyámat
mert gyengeségemtől fogva viselte gondomat
mert igen jó szülők voltak hozdám mindég
ha vétetem most már megengedjenek
hogy az egek ura örökre tartsa meg
kedves szülőimet öröké tiszteltem ölelem
engedelmes szavam hozzájuk emelem
nem vigasztalhatom mostan szüleimet
Nem tölthetem velek vígan életemet
szomorú szívem nek busgodatja
mert szívemen fekszik szomorú bánatja
nincs gyönyörűségem semmi ez világon
töltöttem életemet idegen országban
Mert sirhat rihát az az édes anya
kinek az fia illy távol katona
bár csak én sem lettem volna soha
hogy rabnak kel lenni fiatal koromban
álgya meg az isten azt az édes anyát
a ki buval gondal neveli fiat
fel neveli szépen nem veheti hasznat
első ferencz józsef szabot rája ruhát
az idegen földön életét végezi
szüleinek szívét érte bánat lepi*

*minden jot kívánok idegen országból
tisztá szív kebléből sohajtozásból
de szép zöld az erdő de szép zöld a tavasz
az én életem is husz évig virágza
husz éves koromba katonává letem
eljöt az hideg ősz virágom hervadot el
most ifjúságomnak virága hervadozik
három esztendeig nem is virágozik
husz éves koromba le is szakasztotak
akor pedig legszeb virágom ujultak
de már őfelsége tiz évre fogot el
ugy töltömel legszeb ifjúságomot
tiz év tiz év hej de hosszu idő
az egész életem lefojta keserű
most már az hideg ősz virágom hervaszsa
mint a fa levelét földre le hullatja
de szépen virágozt a hazám földjében
imármost hervadoz e gyászos életemben
most már sorozásomtól fogva gyászban van borulva
édes kedves anyám jaj minék is szültél
ilj gyászos életre minék is növeltél
minden vig örömem jaj de elvesztetem
soha a szívemnek vig öröme nincsen
gyászban van szívemnek minden vigasága
töltöm életemet idegen országban
kedves jo szüleim kedves jo testvéreim
álgyon meg az isten sok jo akaróim
más országban vagyok kedvesem nagy távol
hol az sok szép fiu együt busul
kit az isten meg segít eben az életben
hazájokat mindég hiven védik.*

Vége

*Gedő Mihály 1882 béli baka
A 66. És 67. Lapon bélyegző: Udvarhely
megye Muzsna község*

3.

Szerelmes vers

Küldöm levelem szép magyar hazámban
régi kedvesemnek tudósítására
leveletem küldöm magam itt maradok
tugya az isten mikor szabadulok
dehát tudositlak minden sorsom felől
régi hü kevesem

Szerelmes virágom
hogy el ne felejtkez régi kedvesedről
tehát tudositlak ezen levelemből
katona életemben hogy foljnak napjaim
noha bár sürgetnek sűrű gondolatim
mert ugyan is nekem nincs semi bajom
csak szívemet nyomja érted a fájdalom
hogy miért fáj a szívem én aztat meg es irom
épen érted fáj kedves kis angyalom
pedig idegen föld határán járok
azért minden

Éjfel veled álmodok
mikor fel éberedek csak alig hogy nem sirok
mert azok az álmok koszt mindig veled vagyok
mikor felébredek már semir semlátok
bánatos szívemben csak ott sohajtozok
fáj a szívem érted hogy azt most el nem tagadom
de örök fájdalmam csak le nem irhatom
mert nincs oly tinta az mely asztot lefogja
sem papir ki asztot befogja
hulnak az

Könyeim ha levelet irok
reszketnek kezeim, hogy betüt nem irhatom
bár csak soha egy mást ne ismertük volna
Katona életem joban folya dolga
folyának napjaim egy más után szépen
s ugy ha már elfolya katona életem
De ki tehet rola az isten rendelte
még mikor Ádámoi és Évát teremtete
még akor szerelmet öntöt

Az emberben
mikor ököi küldöte az paradicsom kertben
s asztot mondotá nékik
Szeressétek egy mást csak ugy hozatok

az istentől az áldást
Nagy istenünk szava minket is érintet
mert szerelmet körülünkben is hintet
Szeretük es egy mást éltünk Napjaiban
nem akadályozot minket aban senki
De ha igaz isten így rendelte hogy
el vályok tőled
Egy kevés időre a vagy csak el fog jöni
és haladni csak akkor fog bus szivem hozzád lángolni
fel kereslek akkor bár hol a föld alatt
ha az világból a halál ki nem ragad
ha pedig fel keres a szomorú halál
akor fel kereslek a gyászos sirodnál
de akkor is gyász sirodon fekszem
szomorú lelkemet Istenhez eresztem
mert mit ér nekem az életem nálad nélkül
mert ha te meghalnál hát én kit szeretnék
ha megszabadulok egész árva lenék
adjon isten tehát neked egészséget
adjon neked szép hosszas életet
Tarcson meg az isten mind ketőnköt együtt
Csak ő oltalmazzon téged mindenűt
És engem pedig segicsen haza
Hogy pihenjem ki magam gyenge karjaidba
Ezel bocsátom szerelmes levelem
Bizlak az istenre igaz hű Kedvesem

1887. Györgyjakab Ferenc füzetéből
„Erdély három széki” bejegyzés egyik lapon,
egyik szövegben pedig Zágón is szerepel.

4.

Más vers

Kedves szép angyalom szüivemnek szerelme
bánatos szüivemnek ragyogó nap fénye
Szerelmes virágom szüivemben vagy zárva
míg élsz a világon
Nem is lesz rozsám a szüivemből kivette
míg be nem fog a sötét sír keble
sem éjel sem napal nem vagy felejtve
mindig eszembe vagy szüivemnek szerelme
hát én kedves rózsám jutoke eszedbe

*tőled el válásom én nagyon sajnálom
bánatos szívemnek helyit nem találok
Mert én te irántad fogok hűn maradni
Rajtad kívül mászt nem fodok szeretni
Csak akkor érezhetném boldognak magamot
Mikor megtalálnám kedves galambomat
Csak az isten hozná aszt az orát
A melyben csokolnám két piros arczáját
Szívemnek szerelme*

1906. Zsók József Csíkdánfalva – Menaság

*Szeretett kedvesem jó napot kívánok
Vigasztalásodra egy néhány sort írok
Vigasztalom szived teljes írással
Töltöm napjaimat búval és bánattal
Ezzel én mostan a levelem bezárom
Maradok a távolba, mint egy árva madár
Kinek párja sehol sem jár*

1911. Bucs Rozália, Bita

5.

Katona bucsuja

*Áldja meg az Isten azt az édesanyát
Aki katonának nevelte a fiát.
Húsz évig nevelte keserves munkával,
Húsz év után pedig öltöztette gyászba.
Éltem áldozom magyar nemzetemért
Véremet kiontom a magyar hazámért
Ne félj Magyarország, vigyáz rád az Isten
Nem adja házadat ellenség kezébe.
Ha idegen földön történik halálom
Bucsum aként veszem tőled jó pajtásom,
Ásol pajtás egy sirt bajnétom hegyével
Betakarod szemem fehér keszkenővel
Megírsz egy levelet szép magyar hazámba
Hogy itt nyugszom pajtás-idegen országba
Ki e levelem konnyével áztassa
Megtudja belőlle hogy egy hű katona
Nyugszik az Istenben idegen országba*

*Vidd el fecském vidd el e szomoru levelet
Tedd az ablakára kedves szüleimnek
Köszönöm jó anyám szívdnek joságát
Fogadd fiadnak a vég bucsuztatását*

*1915 november 19-dikén írta Roza
Lukáts Róza füzete 1911-es bejegyzések
Felsőcsernáton*

6.

Bucsú levél

*Irom leveletem gyászos indulattal
Számolom napjaim buval és bánattal
Ha te immár babám hozzám hűtlen lettél
Engemet örökre szívedből kivettél
Nem haragszom azér csak rosszul esik
Hogy a mű szerelmünk ily hamar elmulék
Ha megvetél engem én is meg téged
Én már elfelejtettem örökre nevedet
És a te szíved értem sose fájon
Szíved a bánattól hamar meg ne szabaduljon
Hervaggyon életed, mint a szakított virág
Olvaggyon szíved, mint a só a vízbe
Hogy jusson eszedbe a te hűtlenséged.
Amennyi átok van a szélles világon
Ha az Isten meghallgassa
Mind a hűtlen szeretőkre szájon
Hallgassa is meg az Isten kérésemet
Ha elhagytál babám
Földinduláskor jusson eszedbe a szerető tartás
Azt kívánom minden bucsuzzék el tőled
Még a fényes nap is bujjék el előlled
Mint látom babám kincinségből jártál hozzám
Nem igaz beszédű, csak hízeltő voltál
Nem hiszek már neked hittem már eleget
Álnok a te szíved megcsaltál engemet
Bánat annyi szálljon a szívednek tájára
Mont amennyi fü nő a mezők határán
Élted rózsája soha ne virágozzon
Szíved a bánattól soha meg ne szabaduljon
Ezzel levelem bezárom*

*Verjen meg az Isten mindig azt kívánom
S ere a levélre választ se várok.*

Csíkdánfalva 1936. Dobos János füzete

7.

*Szeretett kedvesem, szívemnek reménye
Szerelmes szívemnek ragyogó napfénye
Miolta tégedet először láttalak
Azóta édesem szívembe zártalak
Te vagy életemnek arany almafája
Két szemedbe ragyog szívem boldogsága
Busul a madár is ha messze van a párja
Hár az én bús szívem érted hogyne fájna*

*1
938. Csíkdánfalva, Kovács Albert füzetéből
Diktálta Tamás Mihály kisilván 1938 július 17-én
Farkaslaki*

8.

*Levelem küldöm a sűrű felhőktől
Búcsú csókjaim az esti szellőktől
Ezzel lezárom jobb kezem írását
Álgya meg az isten a felolvasóját*

1940-es évek. Csíkdánfalva, Fülöp András füzetéből

9.

Level

*Patak partján szomoruan megállok
El szakítok egy hervadó virágot
Zúgó patak hadd vigye el messzire
Szőke leány jutok-e eszedbe
Nyiló rózsza voltam, amíg e sort irtam
De most hervadok, míg választ nem kapok*

1940. Csíkdánfalva, Fülöp András füzete

10.
Levél

Irom leveletem egy szép virágszálnak
Tőlem távol levő hervadó virágnak
Indítom levelem bánatos szivemből
Le is pecsételem szivem érzelmével
Most nem is találok addig vigasztalást
Míg ketten kedvesem nem öleljük egymást
Mert csak akkor érzem boldognak magamat
Ha babám karjai gyöngén átkarolnak
Bús könnyek áradnak sokszor a szememből
Mert én távol vagyok kedves szeretőtől
Olyan vagyok nálad nélkül
Mint gerlice párja nélkül
Mikor feltekintesz a csillagos égre
Régi babám jutok-e eszedbe.
Hej de nehéz a szerelmet titkolni
Még nehezebb lenne tőled elválni
Rajtad kívül senkit nem szeretni
Emlékedet a szivemből nem lehetne kitépni
Mért is maradtam el ölelő karodtól
Nincs ki vigasztaljon engem ilyen távol
Gyászos leveletem olvasd örömmel
Irdál reá választ gyenge kezeiddel
Levelem indítom én meg itt maradok
Hosszú idő múlva veled találkozok
Kedves virágszálam életem napfénye
Te vagy a szivembe örökre bevésve
Az én gyenge szivem csak teérted dobog
Hidd el, hogy nélküled sose leszek boldog
Fáj a szivem nem tagadom, teérted kisangyalom
Szedd az őszi virágokat egy csokorba össze
Rózsát is tégy, nefejejtset egyet-kettőt közbe
Tekints néha a a virágra, látni fogsz a multba
Eszedbe fog jutni neked ki ezt a pár sort írta.

1940. Csikdánfalva, Fülöp András füzetéből

11.
Level

Szeretett kedvesem életem virága
Érted hervadozik életem virága
Kinyílott egy rózsa egy kis faluba
Az enyém is hervad Jasi Városába
Kedves kis angyalom tekincs levelemben
Mert éjjel-nappal mindig te vagy az eszemben
Sajnálom, hogy a te szived meghidegült hozzám
Kedves kisangyalom szived oly mostoha
Mintha egy hideg jég fagyott volna oda
Olvassza le rolla a szerelem hava
Hogy legyen életednek vigsgája és öröme
Kedves gyöngyvirágom az én levelemben
Szivem azt mutatja, hogy tehozzád hű leszen
Nem tagad soha
Hiszen hogyha szived soha meg nem bánja
Hogyha kérésem soha meg nem tagaggya
Hiszem, hogyha szived fogad szerelmébe
Fogadd meg szavam nem bánod meg soha
Leszek életednek leghivebb gondozója
Most már csak hallgatom sűrű erdő zugását
Páros gerlicének szerelem vallását
Párját gerlice fogadja zöld ágon
Csak én vagyok árva egyedül a világon
A virágnak megtiltani nem lehet
Hogy ne nyiljék a szép kikeletre
Kikeletre a szerelem viritani kénytelen
Kedves babám még biztatlak, szeretlek
Szeretője lettem ragyogó két szép szelid szemednek
Jaj ha tudnám másra vársz
Tündérország téjbe zúgó harmatját
Bujdosója lennék a világnak
Vagy odaadnám magamot a halálnak.

1940. Csíkdánfalva, Gergely Borbála füzetéből
Írta emlékül Makó Béla Felsőcsernáton
Fekete tintával írom leveletem
Melyben keresem a kedvesemet
Reszkető kezekezel kezdem leveletem
Mert veled akarok kedvesem beszélni
Kedves kis angyalom messze vagyok tőled

*Azért nem tudok beszélgetni veled
Azért kell szívemnek fájdalmát leírni
Mert nehéz volna tölled örökre elválni
Ha mély a szereteted kedves kis angyalom
Áldjon meg az isten én csak azt kívánom*

1952. Bukaresti, Vajda Zsiga, Bölön
A lap alján: Vajda Zsiga Bucuesti 1952.
VII. 2-án reggel adarotok előtt mikor haza gondoltam.
Bizonyára munkaszolgálatos volt.

12.

*Indítom levelem egy szép virágszálnak
Melyet én szívem választott párjának
Szívem fájdalmából trom leveletem,
Mert a hű szerelem csalogat engemet.*

*Szeretett kedvesem szívem reménysége
Bánatos szívemnek ragyogó napfénye
Zöld erdők rejtekében csalogat a csalogány
Az életben a bajok közt légy boldog kis leány.*

*Szeretett kedvesem gyönyörű virágom
Ezzel leveletem tehozzád bocsájtom
Messze földön vagyok hozzád nem szállhatok
Nagyon fáj a szívem mikor rád gondolok.
Előttem mindig a képed
Sohanem felejtelek el téged
Hozzád az út bármilyen nagy
De szívemhez csak közel vagy.*

1970. Kőröspatak, Szinte Mária Magdolna füzetéből.

13.

Arc kép küldéskor

*Kedves jó szüleim jó napot kívánok
mint egy vándor madár magokhoz beszállok
adjanak hát szállást és itt meg maradok
mert már inen menni tovább nem akarok
ugy is szándékoztam meglátni kedves szüleimet
mert fogadják szívesen kedves vendégöket*

ki bubánatjában magokhoz érkezett
eljöttem meglátni kedves testvérimet
hogy lássák meg ők is az én személyemet
kedves jó testvérim nem tudok szollalni
papíron kel nékem hozzátok beszélni
bár tudnék szollalni testi szovaimmal
vagy megölelhetném vitéz karjaimmal
most kedves jó anyám nézen a szemembe
hogu ugy nézeke ki mint szülött gyermeke
és kedves testvérem neked meg az arczomat
mutatom be mostan testvéri hasonlót
mert az levelemben becsülettel irom
hogu ez a valodi két szomorú orcám
most midőn levelem szüleimnek irom
sűrű könyeimel azt is tele sirom
mi az öröm az nekem széles ez világban
ifjuságom töltöm katona rabságban

1892. Lemhény, Máthé Márton füzetéből

